

نگارگری اسلامی ایران

می‌نمایم. خصوصاً از برادر ارجمندم جناب آقای دکتر محمد رجیبی نهایت سپاس‌گزاری و امتنان را دارم و از درگاه خداوند متعال برای همه این عزیزان آرزوی توفیق و سلامت می‌نمایم.

عناوین مورد بحث این مجموعه و علل انتخاب آنها چیست؟

مجموعه عناوین این سلسله از تحقیقات عبارتند از: مضامین شیعی، نگاره‌های عرفانی، نگاره‌های حماسی، نگاره‌های عاشورایی، جلوه‌های ادبی در نگارگری، جلوه‌های معماری در نگارگری، چهره‌گشایی، زن در نگارگری، مفردات ختایی، صقات ابزار و مواد در نگارگری، این تحقیقات مدخلی بر پژوهش‌های گسترده‌تری است که در آینده ان‌شاءالله انجام خواهد شد.

- مقصد انجام این تحقیقات چه بوده است؟

متأسفانه این تصور غلط وجود دارد که عده‌ای گمان می‌کنند مجموعه هنرهای اسلامی و سنتی، همچنین نگارگری که تعلق به ادوار گذشته دارد فاقد قانون‌مندی خاص و وجهی مدوّن است و صرفاً در قالب یک روابط حضوری صرف قابل بررسی است. این عده با این استدلال، بنا را بر آن می‌نهند که ادامه طریق در هنرهای اسلامی و سنتی در دوره معاصر ممکن نیست زیرا آن نسبت حضوری با عالم، که سبب شکل‌گیری هنر و تمدن اسلامی شده امروز به صورتی حصولی و منطقی درآمده است. این گروه با این بهانه به تضعیف جایگاه هنرهای اسلامی و سنتی ایران، از جمله نگارگری پرداخته و این هنر شریف و مقدس را که میراثی از فرهنگ جامع تصویری ایران بوده و از شاخص‌ترین هنرهای تصویری جهان است، به انزوا کشانده و به حذف جایگاه آن در دانشگاه‌ها و مجامع فرهنگی مبادرت می‌ورزند. در این مجموعه آثار نگارگری را از وجه زیبایی‌شناسی با تأویلی از حکمت اسلامی مورد بررسی قرار داده‌ایم در نتیجه این تحقیقات می‌توانیم اثبات کنیم که هنر نگارگری گذشته از جنبه‌های ملکوتی و شأن معنوی دارای نظام و قانون مشخصی است.

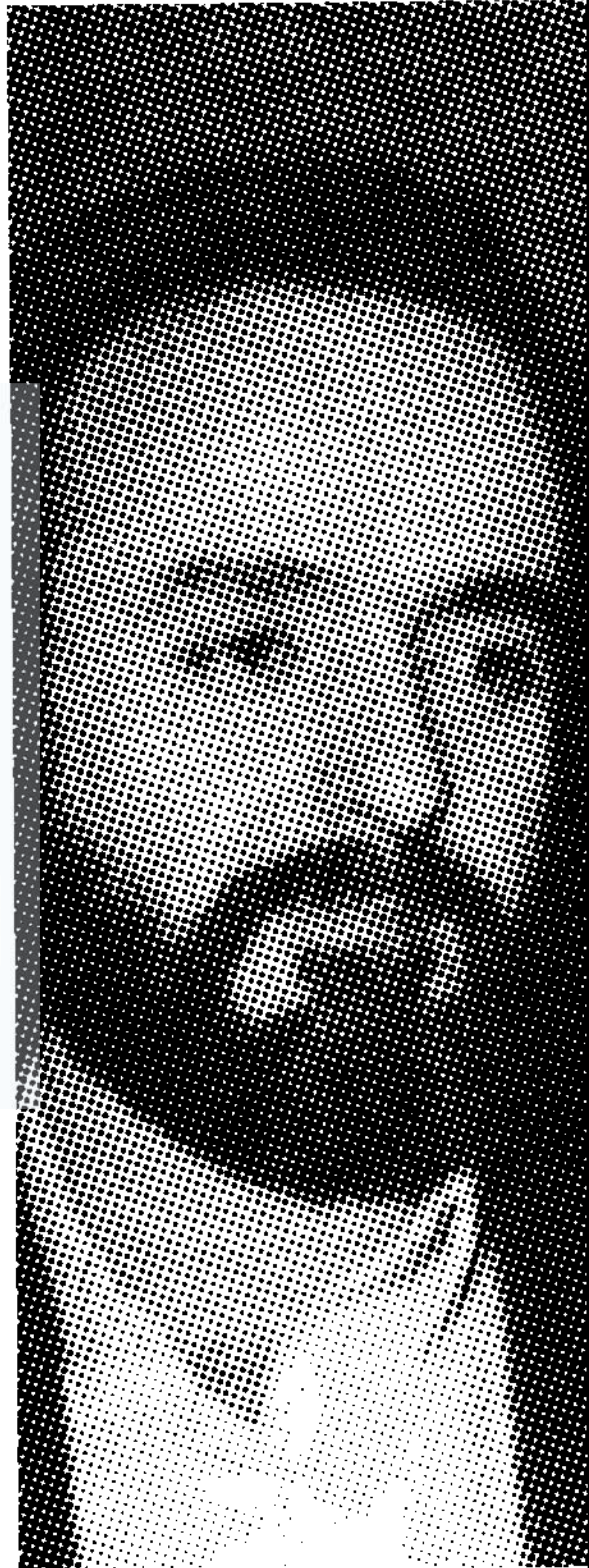
به موازات این تحقیق مجموعه آثار دیگری با مضمون آموزش نگارگری در حال تدوین است که در ضمن آن وجه قانون‌مند نگارگری به تفصیل مورد بحث قرار می‌گیرد. در این مجموعه به بررسی قوانین دقیق و ظریف حاکم بر نگاره‌ها در طراحی و ترسیم اشکال، ترکیب آنها و حتی در بیان مضامین پیچیده نگارگری

با خبر شدیم مجموعه فعالیت‌های تحقیقی در مکتب نگارگری کمال‌الدین بهزاد با عنوان «سلسله مطالعات و تحقیقات پیرامون نگارگری اسلامی ایران» در حال انجام است. برای آشنایی و اطلاع بیشتر از آقای محمدعلی رجیبی تقاضا کردیم تا ما را در معرفی این مرکز و فعالیت‌های آن همراهی نمایند.

در این رابطه مصاحبه‌ای انجام شد که در ادامه به خوانندگان عرضه می‌شود.

بسم‌الله الرحمن الرحیم

با تشکر از توجه نظر مسئولین کتاب ماه هنر باید عرض کنم مجموعه تحقیقاتی که با عنوان «سلسله تحقیقاتی پیرامون نگارگری اسلامی ایران» انجام گردیده شامل ده جلد کتاب است که در هر جلد به بررسی جلوه‌های از نگارگری و خصوصاً زیبایی‌شناسی این هنر شریف پرداخته است. اینجانب با اعتقاد به اینکه هنر نگارگری اسلامی ایران - که در بطن فرهنگ اسلامی شکل گرفته و راهگشای هنر آینده انقلاب اسلامی نیز می‌تواند باشد - مجموعه مطالعات و تحقیقات خود را در زمینه‌های عملی و نظری در این جهت متمرکز نمودم و به منظور گسترش این نحوه از اندیشه اسلامی و جلوه رحمانی آن، گروهی از هنرجویان معتقد مسلمان را که با دردمندی دینی در جستجوی راهی نو برای هنر، متناسب با فرهنگ انقلاب اسلامی بودند در مکتب نگارگری کمال‌الدین بهزاد مجتمع نمودم و تحقیقات نظری و تجربی را با ایشان پیش بردم که گذشته از آثار زیبایی نگارگری، تحقیقات حاضر جلوه‌های از آن مجموعه فعالیت‌هاست، مباحث مطرح شده در این کتب نتیجه مباحثی است که سالها در دانشگاه به آنها پرداخته‌ام و پس از تصمیم به تألیف این مباحث، عناوین مختلف استخراج گردید و ۹ مورد از آنها بوسیله پژوهش‌گران مکتب، تدوین و بسط داده شد که با نظر مستقیم و دائمی اینجانب تبدیل به کتابهای حاضر گردید. یکی از این عناوین را نیز به دلیل حساسیت موضوع، خود به عهده گرفتم، که با احتساب آن، مجلدات این مجموعه به ده جلد رسید. لازم به یادآوری است که در طول تألیف این کتب از راهنمایی‌های برادر عزیزم جناب آقای گلستان حبیبی بهره‌های فراوان بردیم که نظارت مستمر ایشان بر مباحث نظری قابل ستایش و تقدیر است. همچنین از اساتید و صاحب‌نظران دیگری نیز عندالزوم استفاده گردید که از همه ایشان نیز قدردانی

پرداخته ایم.

- مبنای نظراتان در این تحقیقات نسبت به هنر و خصوصاً هنر اسلامی چه بوده است؟

همان‌گونه که ذکر شد نگارگری جلوه‌ای از هنر قدسی اسلام است. برای دریافت حقیقت این هنر باید سه مرتبه را مدنظر قرار داد. این سه مرتبه عبارتند از: ظاهر اثر هنری، تفکر بنیادین آن و طریقی که هنرمند بواسطه آن به حقیقت هنر واقف شده و از آن حقیقت به این آثار و از این آثار رجوع مجددی به آن حقیقت می‌نماید. این سیر و سلوک را که ما به آداب معنوی تعبیر کرده‌ایم طریقت معنوی هنرمندان گذشته بوده است. از سوی دیگر واژه «نگارگری» یکی از موارث بزرگ انقلاب اسلامی بوده که بجای لفظ «مینیاتور» بکار رفته و جلوه حقیقی نگارگری را عیان ساخته است. نگارگری، عالم را از منظر حق می‌بیند بگونه‌ای که اراده خداوند بر آن حاکم گشته نه آنچنانکه در دیده محدود ما جای گرفته است. نگاه ما به عالم مبتنی بر عینیت جهان است نه واقعیت آن. حال آنکه نگارگری به منظور کشف حجاب از حقیقت با حذف «پرسپکتیو» و نمایش واقعیت جهان، پلی به سوی حقیقت آن می‌زند. لذا مظاهر طبیعت در نگاره‌ها با جلوه‌ای بلورین ظاهر می‌شوند که حاصل مشاهدات قلبی هنرمند از جهان برین و مرتبه ملکوتی عالم بوده و واجد باطنی متعالی از ظاهر عالم است.

- کدام یک از شیوه‌های پژوهش را برای این نوع کار خاص، در پیش گرفته‌اید؟

پژوهش این کتب به شیوه تأویلی است که محقق می‌بایست بواسطه آن سیری از ظاهر آثار به سوی

باطن آنها نماید. و در رجوعی دوباره به ظاهر اثر جوهره و حقایق باطنی آنها بر او کشف می‌گردد. در این آمد و شد جلوه‌هایی از حقیقت بر او ظاهر می‌شود. روش‌های تحقیق غربی هرگز نتوانسته‌اند جلوه‌ای از این عوالم نگارگری را آشکار نماید و این به دلیل عدم درک صحیح ایشان با حقیقت نگارگری بوده است.

- مهمترین موانعی که در این پژوهش با آن روبرو بوده‌اید کدامند؟

- غیر از موانعی که بطور عام وجود دارد همچون کمبود وجود کتابخانه‌های غنی یا عدم همکاری مسئولین کتابخانه‌ها سازمانها و نهادهای فرهنگی، مشکل عمده به بی سابقه بودن موضوع تحقیق برمی‌گشت که بواسطه وجه خاص آن، منبع و مرجع مشخص برای تحقیق وجود نداشت. نظریات ارائه شده در باب نگارگری نیز یا از سوی اساتید فلسفه هنر که توجهی به وجه عملی ندارند و یا از جانب اساتیدی است که مبنای نظرشان زیبایی آثار غربی بوده است، لذا در این نوع از تحقیق کارائی چندانی نداشتند. از طرف دیگر امکان دستیابی به اصل آثاری که برای بررسی دقیق تر خصوصاً رنگها مشاهده آنان از نزدیک ضروری می‌نمود نیز وجود نداشت و این امر به عدم همکاری موزه‌های کشور برمی‌گردد که برخلاف رویه معمول همه موزه‌های جهان امکان دسترسی به آثار را فراهم نمی‌نمایند. تنها مورد همکاری توسط موزه هنرهای معاصر بوده است که با همکاری مسئولین محترم آن، موفق به عکسبرداری از برخی آثار شدیم.

این تحقیقات بواسطه مبنای تصویری‌شان نیازمندند که به مجموعه تصاویر دسترسی داشته باشند

اما متأسفانه مجموعه تصاویری که در زمره میراث فرهنگی ما هستند و در مواردی چون مضامین شیعی خاص فرهنگ اسلامی با نظرگاه شیعی است، اغلب در دست کلکسیونرهای خارجی و بصورت شناسائی نشده باقی مانده است.

- تحقیقات شما چگونه ثمر می‌دهد:

چنانچه وزارت ارشاد در امر چاپ این مجموعه اقدام نماید، تهیه و تألیف این مجموعه بدیع در زمینه هنرهای اسلامی ایران به نتیجه می‌رسد که در ضمن آن امکان ایجاد خط‌مشی جدیدی برای تحقیقات منضبط دانشگاهی در این زمینه فراهم می‌آید.

این کتب هم اکنون در چه مرحله‌ای است؟

- مجموعه کتابها در حال آماده‌سازی برای چاپ است که امیدواریم پس از اتمام حروفچینی، معاونت محترم امور فرهنگی وزارت ارشاد اقدام لازم را برای چاپ به عمل آورد.

- در خاتمه اگر صحبتی دارید بفرمائید؟

- با تشکر از همه دست‌اندرکاران کتاب ماه که در معرفی کتب مفید هنری فعالیت می‌نمایند امید توفیق ایشان را از خداوند دارم. برای آشنائی بیشتر با عناوین این کتب، بخشهایی از مقدمه آنها به عنوان توضیح درباره آنها آورده شده که اطلاعات دقیق تری را به خوانندگان می‌دهد.

همچنین با آوردن حداقل یک نمونه از آثاری که در این کتابها مورد بحث قرار گرفته، بخش کوچکی از اطلاعات هر کتاب را به خوانندگان محترم گزارش می‌کنیم و امیدواریم پس از چاپ و نشر این کتب کاستی‌های آن گوشزد گردد.